

УДК 82-6 В. Голобуцький: В. Пічета
Святослав Юсов

ЛИСТИ В. ГОЛОБУЦЬКОГО ДО В. ПІЧЕТИ ЯК ДЖЕРЕЛО ДО РЕКОНСТРУКЦІЇ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ТА БУДЕННОЇ БІОГРАФІЇ УКРАЇНСЬКОГО ІСТОРИКА

Здійснено публікацію епістолярію авторитетного українського дослідника козаччини Володимира Олексійовича Голобуцького до відомого слов'янознавця Володимира Івановича Пічети, що допомагає реконструювати важливі нюанси міжособистісних контактів названих учених. Введений до наукового обігу матеріал прислужиться для роботи над підготовкою повноцінної інтелектуальної біографії українського історика та стане ще одним компонентом при вивченні буденної історії.

Вивчення тематики, що стосується розкриття взаємин між істориками, становить пізнавальний та водночас науковий інтерес. Продуктивність дослідження цього специфічного кола питань, як для історіографічної галузі історичної науки, так і для інтелектуальної історії, обумовлюється тим, що вказана проблематика допомагає краще й повніше відтворювати різні нюанси й перипетії історіографічного процесу, реконструювати окремі аспекти інтелектуальної та буденної біографії вчених. Інтелектуальною квінтесенцією взаємин між істориками є передусім найрізноманітніші форми обміну думок, серед яких, важливе місце посідає епістолярний зв'язок¹.

Дана стаття передуює публікації листів авторитетного історика-козакознавця В. Голобуцького до відомого історика-слов'янознавця В. Пічети. Якщо біографія та наукова спад-

щина академіка АН СРСР і АН Білоруської РСР В. Пічети порівняно є достатньо вивченою², то у випадку з В. Голобуцьким цього сказати не можна. Дійсно, реконструкція інтелектуальної та буденної біографії українського вченого, як і повноцінне вивчення його наукової спадщини, залишається актуальним завданням для вітчизняної науки. Об'єктивною причиною відсутності відповідних досліджень є значна розпорошеність джерельної бази, адже в державних архівосховищах особового фонду В. Голобуцького немає. В деяких відомчих архівах збереглася низка особистих справ історика³ та інші документальні матеріали, котрі віднаходяться в різних теках. З мемуарних джерел можна назвати лише спогади самого В. Голобуцького. Окрім опублікованих ще за життя вченого⁴, в домашньому архіві П. Голобуцького зберігаються також белетризовані спогади, де докладно і в художній формі розповідається про життєві перипетії до 1934 р.

Якщо не враховувати такого виду джерел (потенційно інформативно насичених) як джерела *oral history* (актуалізуються за допомогою методів опитування – анкетування й інтерв'ювання тих, хто особисто знав вченого), то ще одним вагомим джерелом залишається епістолярій. Із розмов з синами В. Голобуцького стає відомо: в сімейному архіві листи до нього від інших істориків наявні в обмеженій кількості – вони з різних причин не збереглися. Так, серед кореспонденції є епістоли В. Отамановського та його дружини, передсмертний лист Є. Тарле, кілька послань іноземних істориків тощо. В попередній статті автора даної публікації з приводу взаємин В. Голобуцького та М. Рубінштейна було опубліковано або майже повністю передано зміст листів українського історика до московського колеги та проаналізовано їх у контексті історіографічного процесу доби⁵. Листи зберігаються в особовому фонді М. Рубінштейна в Науково-дослідному відділі Рукопису Російської державної бібліотеки⁶.

Достатньо значний за кількістю та неабиякою інформативною насиченістю пласт епістолярної спадщини В. Голобуць-

кого, що про одну з його часток йдеться в даній розвідці, зберігається в особових фондах В. Пічети⁷ та М. Тихомирова⁸ в Архіві Російської Академії наук. Предметом аналізу представлені увазі читача студії стала кореспонденція В. Голобуцького до історика-славіста Володимира Івановича Пічети. Згідно з датуванням листів, вони охоплюють часовий проміжок від 1 червня 1944 р. до 30 квітня 1947 р. Лист В. Голобуцького від 30 квітня 1947 р. був, ймовірно, одним з останніх листів у житті В. Пічети, який помер 23 червня 1947 р.⁹ Загалом, у восьми листах українського історика до академіка-слов'янознавця міститься інформація, що розкриває такі аспекти як-то: стиль взаємин вчених; деякі обставини, пов'язані з підготовкою до захисту докторської дисертації В. Голобуцького; його творчі задуми і наукові пріоритети, інтелектуальну рефлексію; різноманітні соціокультурні чинники, що мали вплив на наукову діяльність українського історика тощо. Епістолярій, зокрема, допомагає встановити або підтвердити хронологію подій в житті і науковій діяльності обох істориків. Так, приміром, з першого листа В. Голобуцького до В. Пічети від 1 червня 1944 р. – насамперед, стає зрозумілим, що це взагалі початкове послання, котре поклало почин подальшому листуванню вчених, а, по-друге – з його тексту з'ясовується, коли саме відбувся факт знайомства істориків. А це сталося в кінці березня 1944 р.¹⁰, хоча в 6-му листі від 21 грудня 1945 р. В. Голобуцький називає лютий¹¹. Безумовно, що згадка, вміщена в передньому листі, який написаний «по свіжих слідах», буде достовірнішою.

Епістолярій, якщо піддати його аналізу, має виключну цінність для реконструкції інтелектуальної та буденної біографії В. Голобуцького. Щонайперше, відзначимо з приводу змістової суті артефактів: інші джерела, які мають причетність для відтворення інтелектуальної біографії В. Голобуцького, не інформують про час, коли вченим була завершена докторська дисертація. Нагадаємо, що по закінченні аспірантури, ще до захисту кандидатської дисертаційної роботи (сі-

чень 1938 р.)¹², В. Голобуцький зумів добитися розподілу в Краснодарський педінститут (де починає працювати на посаді доцента з вересня 1937 р.)¹³. У Краснодарі він впритул займався архівними пошуками в фондах Краснодарського крайового архівного управління і, врешті-решт, приступив до студіювання теми, що відповідала його науковим пріоритетам, – соціальної історії козацтва. Архівний матеріал давав змогу висвітлити, насамперед, соціальну історію Чорноморського козацтва (тема майбутньої докторської дисертації вченого). Згодом, наукова і викладацька кар'єра В. Голобуцького продовжилася в Ленінграді, де він з 1941 р. (формально з 1940 р.) працює доцентом у педінституті ім. О. Герцена і систематизує добуті в Краснодарському архівосховищі джерельні матеріали. З літа 1943 р., в евакуації, В. Голобуцький починає працювати завідувачем кафедри історії СРСР Казанського державного університету. В бібліотеці цього навчального закладу він завершує роботу над докторською дисертацією (в спогадах історик стверджує, що він виконав її в монографічному варіанті)¹⁴.

Як зрозуміло з листа до В. Пічети від 27 січня 1945 р., вчений планував завершити роботу навесні того ж року, якщо йому на заваді не стане малярія. Підтвердження того, що обіцянка В. Голобуцького здійснилася, знаходиться в двох листах до В. Пічети від 21 грудня 1945 р. та 30 квітня 1947 р. Так, у другому з них адресант сповіщає: дисертація була ним завершена «рівно два роки назад», тобто в квітні-травні 1945 р.¹⁵ Отже, дисертація – монографія «Чорноморське козацтво. Нарис соціальної історії»¹⁶ була виконана ще напередодні Дня Перемоги 1945 р. Принагідно вкажемо, що зазначена монографія була опублікована лише в 1956 р. І це не єдиний приклад довгої історії з офіційним оприлюдненням праць В. Голобуцького¹⁷. Також чимало часу тягнулася історія із захистом докторської дисертації, про що, між іншим, йдеться в листах В. Голобуцького до В. Пічети. Дисертація, зрештою, була захищена взимку 1947 р.¹⁸, але затвердження ВАК СРСР відбулося лише

через півтора року¹⁹. В. Голобуцькому для прискорення вирішення цієї справи довелося зазнайомитися із М. Тихомировим, який на той час був ще й референтом ВАК'у²⁰. А від формального розв'язання питання можливо залежала публікація статей В. Голобуцького «у великій пресі» й, зрозуміло, наукова і викладацька кар'єра.

Другим важливим моментом у даному епістолярному комплексі є інформація, яка розкриває перипетії зі спробами видання першої (у «великій пресі», за словами В. Голобуцького) наукової студії вченого, опублікованій у фаховій історичній періодиці – статті, що відкриває цикл його міні-праць з соціальної (соціально-економічної) проблематики запорізького козацтва та, за висловом вченого, його «епігонів»²¹. Ще в першому із листів (від 1 червня 1944 р.) йдеться про посилку В. Голобуцьким до В. Пічети статті обсягом у два друкованих аркуша. В. Голобуцький просить історика-слов'янознавця посприяти у справі публікації («тиснення») цього дослідження, а також виступити в якості внутрішнього рецензента²². З наступного листа дізнаємося вже й про власне назву розвідки – «Запорозька сірома»²³. В кореспонденції, датованій 27 січнем 1945 р., мовиться про те, що названа стаття мала бути надрукованою в одному з видань Інституту історії АН СРСР. В. Голобуцький – в черговий раз – зауважує, що його дуже хвилює доля «Запорозької сіроми», оскільки він, як автор, ще не з'являвся «у великій пресі», тобто в історичній фаховій періодиці²⁴.

Названу вище студію належить ідентифікувати як статтю, опубліковану в дев'ятому числі академічного журналу «Вопросы истории» за 1948 р.²⁵, оскільки на її сторінках розповідається в основному про запорозьку сірому («сірома» виступає на сторінках праці ключовим словом, як би сказали в наш час). Сам автор, визначаючи мету роботи, вказує: вона «являє собою спробу визначити соціальну роль сіроми ... напередодні падіння Запорізької Січі ...»²⁶. Обсяг публікації співпадає зі згаданим в листі від 1 червня 1944 р.

Третім моментом, є перша згадка (третя епістола до В. Пічети від 27 січня 1945 р.) про творчий задум стосовно створення дослідження, котре може «освіжити та виправити низку положень Кіндратовича і Рябініна-Скляревського»²⁷. Тут маються на увазі положення видатного українського етнолога Ф. Вовка (один з псевдонімів якого – Ф. Кондратович) та одеського історика-архівіста О. Рябініна-Скляревського з приводу певних аспектів соціальної історії Задунайської Січі. Отже, в листі говориться про задум створення статті, що має бути присвячена історії Задунайської Січі. Ця студія під назвою «Социальные отношения в Задунайской Сечи» вийшла в світ у 1949 р. і стала другою оприлюдненою роботою В. Голобуцького у фаховій періодиці (тій же «великій пресі»). Унікальність названої праці полягає в тому, що вона стала єдиною з'єднуючою ланкою між дототалітарними «січе-задунайськими» дослідженнями та сучасною історичною наукою²⁸. Наголосимо, що вона виявилася також єдиною спеціальною науковою працею, котра з'явилася в той час, коли українська історична наука опинилася «в лещатах тоталітаризму», а ширше – в шестидесятирічний період, що його історіографи іменують етапом тоталітарного «монізму». Залучені нові архівні джерела та сучасна інтерпретація старих дозволила В. Голобуцькому подати власний оригінальний погляд на проблему соціальних відносин у Задунайській Січі; судження, що відповідало його загальній концепції соціальної історії козацтва періоду другої половини XVIII – першої половини XIX ст.

У вказаному листі вчений пов'язує майбутню розвідку про Задунайську Січ зі своїм основним дослідженням соціальної історії чорноморського козацтва. Так, він зазначає таке: історія названого вище козацтва – це «один варіант історії Запорізької Січі, що проходила в особливих умовах. Другий – це історія Задунайської Січі»²⁹. В. Голобуцький немов звітує перед колегою: він дещо зумів виявити в краснодарському архівосховищі, віднайдений пласт є новим матеріалом порівняно з науковими розвідками Ф. Вовка та О. Рябініна-Скляревського. В епістоли

вказано, який саме матеріал мається на увазі. Це – «десятки-півтори протоколів допитів задунайських козаків, датованих початком XIX ст.»³⁰. Саме цей матеріал і був покладений в основу статті 1949 р.

Доцільно відмітити, що в посланні до В. Пічети від 27 січня 1945 р. В. Голобуцький висловлює намір «освіжити й виправити низку положень», як Ф. Вовка, так і О. Рябініна-Скляревського. Іншими словами, В. Голобуцький намірявся полемізувати не лише з Ф. Вовком, але і з О. Рябініним-Скляревським. А, між тим, на сторінках публікації «Социальные отношения в Задунайской Сечи» В. Голобуцький полемізує лише з Ф. Вовком. З невідомих причин основні праці з історії Задунайської Січі (передусім ті, де розглядається тема соціальних відносин у задунайських запорожців) О. Рябініна-Скляревського В. Голобуцький не лише не використовує, але навіть не інформує про їх наявність. Можна припустити, що в Казані (де, як очевидно, готувалася стаття) не було відповідних українських журналів і збірників за 1920-ті рр., в яких публікувалися розвідки одеського історика, а тому В. Голобуцький був вимушений просто останні не згадувати. В такому разі маємо промовистий приклад негативного впливу соціокультурних чинників на історіографічний процес.

Варто також прокоментувати ще два важливих епізоди з листів з приводу історії історичної науки. Перший з них – пов'язаний з матеріалами архіву Чорноморського козацького війська. В епістолі від 27 січня 1945 р. В. Голобуцький сповіщає: за чотири роки роботи в Краснодарі (1937 – 1941 рр.) він переконався в тому, що матеріали з названого архіву згоріли³¹. З контексту листа не зовсім зрозуміло – про які ж це матеріали йде мова. Чи то про матеріали, що могли б допомогти відтворити історію Задунайської Січі, чи ж про матеріали, котрі мають стосунок до історії Чорноморського козацтва загалом. На цю тему у своєму виступі на захисті докторської дисертації В. Голобуцьким висловився також другий опонент В. Мавродін (він, до речі, був опонентом і на захисті кандидатської кваліфікацій-

ної роботи³²). Ленінградський історик під час захисту виразно наголосив як на позитиві дисертації те, що вона зберегла джерельну інформацію, котра ніде зараз не доступна. Не є доступною тому, що ніби-то «фашисти усе розорили», а тяга В. Голобуцького до широкого цитування джерел «врятувала для нас документи, які загинули»³³. Знову не зрозуміло, про які саме фрагменти йдеться. Те, що частина справ з архіву Чорноморського козацького війська загинула під час німецької окупації Краснодару, свідчить А. Бачинський, який і працював у Краснодарі уже в повоєнні десятиліття, досліджуючи питання історії Усть-Дунайського Буджацького війська. Однак одеський історик називає чотири справи, матеріал котрих причетний до відтворення історії усть-дунайців. Ним також зазначається, що деякі з втрачених матеріалів, використовувалися В. Голобуцьким у статті «О социальных отношениях в Задунайской Сечи», оскільки дані ним були зібрані ще перед німецько-радянською війною³⁴. Виходячи з цього, можна припустити наступне: на сторінках праць В. Голобуцького збереглася й інша джерельна інформація з Архіву Чорноморського козацького війська, що їх оригінали загинули під час лихоліття. Однак для остаточного з'ясування окресленого питання необхідно провести порівняльний аналіз задіяних В. Голобуцьким архівних тек (з усього його творчого доробку), згідно його посилань по проблематиці, з власне справами Краснодарського Крайового державного архіву (РФ).

Другому епізоду присвячений окремий лист³⁵ (п'ятий за рахунком в архівній теці) від 23 жовтня 1945 р. В ньому йдеться про реакцію В. Голобуцького на монографію відомого радянського славіста – академіка АН СРСР М. Державіна «Происхождение русского народа – великорусского, украинского, белорусского»³⁶ (вийшла в світ десь наприкінці 1944 р. або на початку 1945 р.). На В. Голобуцького монографія справила «дуже гнітюче враження», як і власне доповідь академіка «взимку 1940 р.», що її випадково довелося прослухати В. Голобуцькому³⁷. Зазначимо, що академік М. Державін був прихильни-

ком та популяризатором псевдонаукової глотогонічної теорії (або яфетидології) відомого лінгвіста-сходознавця М. Марра, «нове вчення про мову» якого видавалося за взірцево-марксистське і було офіційною догматичною системою радянської гуманітаристики упродовж 1930 – 1940 рр., допоки 1950 р. воно, нарешті, не було розкритиковано Й. Сталіним в циклі його статей, котрі увійшли до відомої книги вождя «Марксизм і питання мовознавства»³⁸. М. Державін, за характеристикою дослідника «марристської» проблематики В. Алпатова, належав до числа «найдрімучіших марристів»³⁹. Промова академіка, про яку згадує в листі В. Голобуцький, була виголошена на вечірньому засіданні березневої 1940 р. сесії Відділення історії і філософії АН СРСР і мала подібну до монографії назву – «Походження великоруського, українського та білоруського народів»⁴⁰. Перед цим обговорювалася доповідь («Спірні питання давньої історії слов'ян і Русі») директора Інституту історії матеріальної культури ім. М. Я. Марра М. Артамонова, оприлюднена тим на ранковому засіданні⁴¹. В її обговоренні увечері брав участь і В. Пічета⁴², тому він, напевно, залишився прослухати й виступ М. Державіна.

Якраз доповідь М. Державіна і склала основу його ж монографії. Обидві вони побудовані на засадах «нового вчення про мову» і являють собою досить еkleктичну компіляцію з праць інших дослідників (для прикладу, – з наукового доробку видатного російського лінгвіста О. Шахматова) з проблематики етногонії східного слов'янства⁴³. Зазначимо лише, що предками «руського народу», згідно з М. Державіним (і М. Марром), були кіммерійці, скіфи, сармати, що ніби-то стояли на доіндо-європейській, «яфетичній» стадії розвитку⁴⁴. Прикметно, що академік, подібно до «звичайної схеми» російської історіографії, дотримується думки про переміщення політичних центрів «руського народу»⁴⁵. Не дивно, що в нього чітко вживається термін «возз'єднання» стосовно події 1654 р. і це – в 1940 р.! З усього викладу доповіді М. Державіна стає зрозумілим наступне: він поділяв парадигму «триєдиного руського народу»

у складі білорусів, росіян та українців. Так, академік зазначає, що сучасний «руський народ» складається «з трьох утворюючих його братніх народів – великорусів, українців і білорусів»⁴⁶. На сторінках монографії 1944 р. М. Державін вже зазначає, що ці три народи утворюють «кожний окремо особливу націю, і всі разом у своїй єдності – руський народ, як могутнє племінне ціле»⁴⁷.

В рецензії на згадану монографію М. Державіна В. Пічета виклав власну концепцію етногенезу східних слов'ян⁴⁸, дотримуючись методологічних засад провідного тогочасного радянського етногенетика О. Удальцова⁴⁹. Відповідно до спостережень сучасних російських істориків О. Аксьонової і М. Васильєва, В. Пічета не належав до кола прихильників яфетидології – він входив до числа тих радянських вчених-гуманітаріїв, які, хоча публічно хоч й не критикували марризм, але фактично його відкидали⁵⁰. В той же час, В. Пічета був прихильником парадигми «триєдиного руського народу»⁵¹ і також вже наприкінці 1930-х – у 1940-х рр. вдавався до вживання терміну «возз'єднання» з приводу події 1654 р.⁵² Тому, коли В. Голобуцький висловлює В. Пічеті комплімент («з великою насолодою я слідкував за тим, як артистично Ви «препарували» Державіна»⁵³) та, при цьому, називає монографію М. Державіна «страшним твором», то український історик має на увазі псевдонаукові фантазії М. Державіна в площині яфетидології, і аж ніяк не «триєдиноруську» концепцію.

Наведений епізод говорить за те, що й В. Голобуцький належав до числа тих добросовісних науковців-гуманітаріїв, хто в роки панування «марризму» робив останньому прихований спротив – опір, котрий врешті призвів до ідейної перемоги. Епістолярний обмін думками між В. Голобуцьким і В. Піче-тою з цього приводу свідчить про певні опозиційні настрої серед наукової інтелігенції. Безумовно, ця солідарність підкріплювала в них відчуття правдивості своєї позиції в боротьбі за наукову істину, і водночас була ще одним елементом

формування антимарристського інтелектуального простору. Для реконструкції різних моментів інтелектуальної біографії В. Голобуцького даний лист до старшого колеги є цінним джерелом, де висвітлюється ставлення історика-козакознавця до такого знакового явища в радянській гуманітаристиці як марризм.

Перейдемо тепер до розгляду тих фрагментів епістолярію, котрі допомагають углядіти деякі аспекти буденного життя В. Голобуцького. Втім, форс-мажорні обставини та побутові умови повсякденності справляють іноді (як буде показано на прикладі В. Голобуцького) вагомий вплив на наукову творчість і, ширше – на історіографічний процес.

До надзвичайних обставин буденної біографії В. Голобуцького в цей період, згідно з епістолярієм, слід віднести хворобу – малярію, що на неї захворів вчений в результаті глобальної надзвичайної ситуації – Великої Вітчизняної війни. Про цю хворобу, яка знесилоє його, В. Голобуцький сповіщає ще в першому посланні до історика-славіста від 1 червня 1944 р.⁵⁴, а потім згадує про неї в третьому листі від 27 січня 1945 р.⁵⁵ Зауважимо також з приводу цінної інформативності кореспонденції: жодне інше джерело не сповіщає нам про те, що В. Голобуцький хворів на малярію. В той же час, знання цієї обставини допомагає усвідомити, в яких «драматичних воістину» (за словами В. Голобуцького) умовах працював вчений у воєнні роки; умовах, котрі ускладнювали його наукову діяльність, стали вагомим фактором затримки написання ним докторської дисертації.

В особистому листку по обліку кадрів від 27 січня 1949 р. В. Голобуцький вказує: під час одного з артилерійських обстрілів Ленінграду німецько-фашистськими військами він отримав контузію (в голову й спину)⁵⁶. Ймовірно, це поранення та загальні умови життя в блокадному місті й стали причиною ослаблення організму В. Голобуцького, від чого він тоді (чи пізніше – вже в евакуації) захворів на малярію. Отже, в листах 1944 – 1945 рр. до В. Пічети В. Голобуцький скаржить-

ся на знесилюючі приступи малярії, які значно утруднюють його наукову роботу. Так, у передньому листі (червень 1944 р.) В. Голобуцький надіється завершити дисертацію до осені поточного року, звісно, «якщо дозволить здоров'я»⁵⁷. А в кореспонденції, датованій 27 січня 1945 р., він думає закінчити роботу весною і додає – лише в тому разі, «якщо до кінця не замучить малярія»⁵⁸. І ось, про «драматичні умови», при яких писалася дисертація, він згадує в листі від 21 грудня 1945 р.⁵⁹, маючи на увазі з-поміж іншого й малярію. Вказані вище обставини пояснюють затримку з доведенням до ладу докторської дисертації. Наведені факти є показовою ілюстрацією значення й ролі соціокультурних чинників надзвичайного характеру (війна + контузія + малярія) в історіографічному процесі, їх впливу на інтелектуальну біографію історика. Тут доцільно навести також й інший факт, що показує можливість навіть катастрофічного впливу позанаукових чинників на наукову творчість окремого історика та на розвиток науки взагалі. У спогадах В. Голобуцький згадує, коли його в 1942 р. важко хворого перевозили в евакуацію до Татарської АРСР, йому вдалося вивезти з собою з блокадного міста лише чемодан з власним архівом⁶⁰. Але ж могло так щасливо не скластися й всі краснодарські архівні напрацювання вченого, цілком природно, пропали б.

Серед побутових чинників соціокультурного характеру, про які інформують листи В. Голобуцького, зазначимо такий фактор як значний дефіцит та низька якість паперу для написання наукових праць. Убогість радянської паперової промисловості в сталінські часи загальновідома. На це додатково наклалися труднощі в економіці, пов'язані з війною. Архівні матеріали, відкладені в особових фондах багатьох вчених, демонструють, що у воєнні роки історики писали свої наукові праці на папері дуже низького ґатунку, котрого ще й було обмаль, тому іноді чернеткові варіанти писалася на різного роду паперових клаптиках⁶¹. У першому листі до В. Пічети В. Голобуцький пояснює ситуацію із затримкою написання статті

«Запорозька сірома», окрім малярії, ще й тією обставиною, що йому не вистачало звичайного паперу⁶². Більше того, навіть виготовлення мінімальної кількості машинописних копій докторської дисертації, вкрай необхідних для того, аби розіслати у кваліфікаційну комісію із захисту та провідну організацію, науковим опонентам і науковому консультанту, як виявляється з епістолярію В. Голобуцького – із-за нестачі паперу ставало таким завданням, котре важко вирішувалося⁶³. До цього додавалася недоброякісна властивість технічної фактури паперу, а можливо, ще і копірок. Як повідомляє В. Голобуцький в листі від 12 грудня, він мав в цілому тільки три копії дисертації, а з них лише одну – котру більш-менш можна було читати і що її спочатку й студіював Б. Греков (правдоподібно, його науковий консультант), а потім цей екземпляр передався В. Пічеті⁶⁴. Згодом В. Голобуцький просив В. Пічету знову ж таки переправити цю саму копію у Ленінград, де він і мав захищатися, оскільки там не вистачало третього екземпляру⁶⁵. Наголосимо ще раз – на все-про-все – в наявності налічувалося лише три машинописних копії дисертації (!), з яких тільки одна «ясно» читалася. Вочевидь, обставини з браком паперу та його поганим гатунком, суттєво затримували захист дисертації, адже необхідним був час для її читання всіма причетними до захисту особами, а вони прочитували ці три екземпляри по-черзі (так, примірник, котрий читав В. Пічета, знаходився в нього приблизно з грудня 1945 р. по вересень 1946 р.). Дисертація, готова вже станом на травень місяць 1945 р., не в останню чергу з вищеназваних причин, захищалася аж 29 жовтня 1946 р.⁶⁶ (це була перша і, до того ж не успішна, спроба, оскільки не вдалося зібрати достатнього кворуму, а друга й остаточно – 28 січня 1947 р.⁶⁷).

Насамкінець, варто дещо сказати про стиль спілкування вчених. Хоча ми маємо в розпорядженні лише епістоли від адресанта, однак, навіть з них можна скласти уявлення про стиль взаємин обох істориків. Він характеризується теплою, дружністю, делікатністю і взаємоповагою. Прикметно,

що навіть орфографічні особливості почерку відправника вирізняються особливою вишуканістю та каліграфічністю; літери схожі на прописи в козацьких манускриптах. Не зважаючи на те, що листи писалися на, буквально, клаптиках паперу низького ґатунку, В. Голобуцький з неабиякою ретельністю підходив до їх зовнішнього оформлення, приємно вражаючого око своєю естетичністю.

Оцінка В. Голобуцького В. Пічети як людини дуже висока – знаний слов'янознавець постає з листів як доброзичлива та чуйна людина. Щира комунікативна манера вчених свідчить про найкращі людські якості обох. Дружні стосунки істориків – це той позитив, що йде на користь як науковій творчості окремих науковців, так і суттєво впливає на динаміку розвитку історичної науки загалом. Отже, злагідні особисті взаємини між вченими належить віднести до ствердного чиннику з числа буденних факторів соціокультурного виміру.

Підсумовуючи, підкреслимо важливість залучення до історіографічного дослідження такого ще мало оціненого науковцями виду джерел, як епістолярій. В даному конкретному випадку, як можна пересвідчитися, епістолярій відіграв вагомий роль при реконструкції відповідного періоду інтелектуальної та буденної біографії В. Голобуцького. Також дане листування відбило певний зріз історіографічного процесу доби; допомогло з'ясувати деякі нюанси інтелектуальної історії, що відбувалася в СРСР. Більшість розглянутих, згідно з фактажем кореспонденції, позанаукових чинників відіграли негативну роль як у житті та науковій кар'єрі В. Голобуцького, так і в історіографічному процесі загалом. Майже всі вони (як і єдиний позитивний чинник – дружні стосунки В. Голобуцького й В. Пічети) відносяться до числа факторів повсякденного життя соціокультурного виміру. Перспективним напрямком подальших досліджень є з'ясування ролі і впливу такого роду агентів на різних часових проміжках інтелектуальної і буденної біографії вченого. Втім, це є продуктивним і для реконструкції біографій інших науковців.

1. Див., напр.: Ясь О. Ф.П. Шевченко та його науковий доробок: погляд з того боку «залізної завіси» // «Істину встановлює суд історії» / Зб. на пошану Ф.П. Шевченка. В 2-х тт. – Т. 2. Наукові студії – К., 2004. – С. 15.

2. Див., напр.: Иоффе Э.Г. Владимир Иванович Пичета // Портреты историков: Время и судьбы. В 2 т. Том 1. Отечественная история / Отв. ред.: Г.Н. Севастьянов и Л.Т. Мильская. – Москва – Иерусалим: Университетская книга, Gesharim, 2000. – С. 177 – 191. (Тут подано основну наукову літературу, присвячену біографії та науковій творчості В. Пичети). З нових праць див.: Горяинов А.Н. В.И. Пичета как поборник единства славян и сторонник идей социализма // Славянский альманах – 2001. – М., 2002. – С. 286 – 303; Горяинов А.Н., Иванов Ю.Ф. Новое об академике В.И. Пичете // Вопросы истории славян: Сб. науч. трудов. Вып. 16. – Воронеж: Изд-во Воронежского госуниверситета, 2004. – С. 3 – 34 тощо.

3. Див., напр.: Центральный государственный архив Санкт-Петербурга (далі – ЦГА СПб.). – Ф. 4331. – Оп. 31. – Ед. хр. 436. Дело Голобуцкого Владимира Алексеевича на соискание ученой степени к. и. н. на тему «Дипломатические сношения Московского правительства с Богданом Хмельницким до Земского собора 19 февраля 1651 года». Нач. 12 ноября 1937 г. – окончено 2 марта 1938 г. На 33 лл.; Там само. – Ф. 7240. – Оп. 12. – Ед. хр. 2143. Голобуцкий Владимир Алексеевич. Нач. – 1947 г. 5 марта. Оконч. – 1947 г. 19 февраля. На 64 лл.; Науковий архів Інституту історії України НАН України (далі – НА ІУ). – Ф. 1. – Оп. 1-а. – Од. зб. 329. Особиста справа Голобуцького В.О. На 62 арк.; Там само. – Од. зб. 1327. Особиста справа Голобуцького В.О. На 32 арк.

4. Голобуцкий В.А. Страницы из моих воспоминаний // История СССР. – 1966. – № 3. – С. 115 – 123.

5. Юсов С. Взаємини В. Голобуцького і М. Рубінштейна в контексті наукових зацікавлень вчених (погляд з ракурсу епістолярних джерел) // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика. Зб. ст. – Вип. 8. – К., 2005. – С. 247 – 257.

6. Научно-исследовательский отдел Рукописи Российской государственной библиотеки (далі – НИОР РГБ). – К. 25. – Ед. хр. 34. Голобуцкий В. А. Письма к Рубинштейну Н.Л. 1953 – 1957 гг. – 6 лл.

7. Архив Российской Академии наук (далі – А РАН). – Ф. 1547. – Оп. 3. – Ед. хр. 64. Голобуцкий Владимир Алексеевич, д. и. н. 8 писем из Казани. 1 июня 1944 г. – 30 апр. 1947 г. – На 10 лл.
8. А РАН. – Ф. 693. – Оп. 4. – Ед. хр. 176. Голобуцкий Владимир Алексеевич. Письма М. Н. Тихомирову. Черновцы, Киев. 29 июня 1948 г. – 4 апреля 1959 г. 15 док. На 22 лл.;
9. Верба І. Пічета Володимир Іванович // Українські історики ХХ століття. Біобібліографічний довідник. Серія «Українські історики». – Вип. 2, ч. 1. – К.; Львів, 2003. – С. 260.
10. А РАН. – Ф. 1547. – Оп. 3. – Ед. хр. 64. – Л. 1.
11. Там же. – Л. 6.
12. Див.: ЦГА СПб. – Ф. 4331. – Оп. 31. – Ед. хр. 436. – 33 лл.; Білокінь С. Голобуцкий Володимир Олексійович // Вчені інституту історії України. Біобібліографічний довідник. Серія «Українські історики». – Вип. І. – К., 1998. – С. 59.
13. Голобуцкий В.А. Страницы из моих воспоминаний. – С. 125; ЦГА СПб. – Ф. 4331. – Оп. 31. – Ед. хр. 436. – Л. 4.
14. Там же. – С. 126 – 127.
15. Там же. – Л. 8.
16. Таку назву мала дисертація. Див.: ЦГА СПб. – Ф. 7240. – Оп. 12. – Ед. хр. 2143. – Л. 15, 17.
17. Див., напр.: Юсов С. Взаємини В. Голобуцького і М. Рубінштейна в контексті наукових зацікавлень вчених (погляд з ракурсу епістолярних джерел)... – С. 248 – 251.
18. ЦГА СПб. – Ф. 7240. – Оп. 12. – Ед. хр. 2143. – Л. 3-4, 49, 52, 59, 64; Білокінь С. Голобуцкий Володимир Олексійович... – С. 59.
19. НА ПУ. – Ф. 1. – Оп. 1-а. – Од. зб. 329. – Арк. 3; Горак В. Знавець козацької доби (Володимир Голобуцький). // Укр. Історичний журнал. – 2003. – № 4 – 5. – С. 119.
20. А РАН. – Ф. 693. – п. 4. – Ед. хр. 176. – Л. 1-2(об.).
21. Див.: Голобуцкий В. Социальные отношения в Запорожье XVIII века. // Вопросы истории. – 1948. – № 9. – С. 71 – 84; Его ж. Социальные отношения в Задунайской Сечи // Исторические записки. – М., 1949. – Т. 30. – С. 211 – 231; Його ж. Чорноморське козацтво за Бугом. (До питання про соціально-економічний розвиток степової України наприкін-

ці XVIII ст.) // Наукові записки Інституту історії АН УРСР. / Ред. кол.: О.К. Касименко (відп. ред.) та ін. – К., 1952. – Т. 4. – С. 133 – 157; Его ж. К вопросу о социально-экономических отношениях на Запорожье во II половине XVIII в. // Исторические записки. – М., 1953. – Т. 44. – С. 231 – 252.

22. А РАН. – Ф. 1547. – Оп. 3. – Ед. хр. 64. – Л. 1 1 (об.).

23. Там же. – Л. 2.

24. Там же. – Л. 3.

25. Голобуцкий В. Социальные отношения в Запорожье XVIII века // Вопросы истории. – 1948. – № 9. – С. 71 – 84.

26. Там же. – С. 71.

27. А РАН. – Ф. 1547. – Оп. 3. – Ед. хр. 64. – Л. 3.

28. Див.: Бачинський А.Д. Січ Задунайська. 1775 – 1828. Історико-документальний нарис. – Одеса, 1994. – С. 4.

29. А РАН. – Ф. 1547. – Оп. 3. – Ед. хр. 64. – Л. 3.

30. Там же. – Л. 3.

31. Там же. – Л. 3(об.).

32. ЦГА СПб. – Ф. 4331. – Оп. 31. – Ед. хр. 436. – Л. 20.

33. Там же. – Ф. 7240. – Оп. 12. – Ед. хр. 2143. – Л. 26 – 28.

34. Бачинський А.Д. До історії Усть-Дунайського Буджацького козацько-го війська // Архіви України: науково-інформаційний бюлетень Архівного управління УРСР. – К., 1962. – № 6. – С. 59.

35. Вперше цей лист, але без належних коментарів, опубліковано на сторінках монографії: Юсова Н. Генезис концепції давньоруської народності в історичній науці СРСР (1930-ті – перша половина 1940-х рр.). – Вінниця, 2005. – С. 520.

36. Державин Н.С. Происхождение русского народа – великорусского, украинского, белорусского. – М., 1944. – 127 с.

37. А РАН. – Ф. 1547. – Оп. 3. – Ед. хр. 64. – Л. 5.

38. Докладніше див.: Юсова Н. Генезис концепції давньоруської народності в історичній науці СРСР (1930-ті – перша половина 1940-х рр.)... – С. 16 – 17, 195 – 205, 239 – 240.

39. Алпатов В.М. История одного мифа. Марр и марризм. – М., 1991. – С. 117.

40. А РАН – Ф. 457. – Оп. 1 – 1940 г.– Ед. хр.11. Стенограмма собрания

Отделения истории и философии от 26 марта 1940 г. – Вечернее заседание. 26. III. 1940 г. – Л. 48 – 106; Див. також: В отделении истории и философии // Вестник АН СССР. – 1940. – № 4 / 5. – С. 164; Аксенова Е.П., Васильев М.А. Проблемы этногонии славянства и его ветвей в академических дискуссиях рубежа 1930 – 1940-х годов // Славяноведение. – 1993. – № 2. – С. 100.

41. А РАН – Ф. 457. – Оп. 1 – 1940 г. – Ед. хр. 13. Стенограмма собрания Отделения истории и философии от 26 марта 1940 г. – Утреннее заседание. 26. III. 1940 г. – Л. 3 – 26.

42. Там же. – Ед. хр. 11. – Л. 1 – 48; Аксенова Е.П., Васильев М.А. Проблемы этногонии славянства и его ветвей в академических дискуссиях рубежа 1930 – 1940-х годов... – С. 99.

43. Див.: Юсова Н. Генезис концепції давньоруської народності в історичній науці СРСР (1930-ті – перша половина 1940-х рр.)... – С. 240 – 242.

44. А РАН. – Ф. 457. – Оп. 1-1940. – Ед. хр. 11. – Л. 64.

45. Там же. – Л. 103 л – 104.

46. Там же. – Л. 93.

47. Державин Н.С. Происхождение русского народа – великорусского, украинского, белорусского... – С. 97 – 98; Докладніше див.: Юсова Н. Генезис концепції давньоруської народності в історичній науці СРСР (1930-ті – перша половина 1940-х рр.)... – С. 336 – 342.

48. Пичета В. [Рец.:] Державин Н. Происхождение русского народа – великорусского, украинского, белорусского. – М., 1944. // Вопросы истории. – 1945. – № 1. – С. 121 – 125.

49. Див.: Юсова Н. Генезис концепції давньоруської народності в історичній науці СРСР (1930-ті – перша половина 1940-х рр.)... – С. 339 – 342.

50. Аксенова Е.П., Васильев М.А. Проблемы этногонии славянства и его ветвей в академических дискуссиях рубежа 1930 – 1940-х годов... – С. 99, 102.

51. Див., напр.: Пичета В. [Рец.:] Державин Н. Происхождение русского народа – великорусского, украинского, белорусского... – С. 125.

52. Див.: А РАН. – Ф. 1548. – Оп. 1. – Ед. хр. 110. Пичета В. И. Основные вопросы истории Западной Белоруссии и Западной Украины. Лекция. (Центральное лекционное бюро). Стенограмма. Машинопись. 28 сентября 1939 г. – Л. 27; Пичета В.И. Братья-украинцы и братья-

белоруссы // Известия. – 1939. – 21 сентября. – С. 2; Его же. Западная Украина и Западная Белоруссия // Советская книга. – 1939. – № 12. – С. 155, 160; Его же. Исторический путь народов Западной Белоруссии и Западной Украины // Молодой Большевик. – 1939. – № 18. – С. 49; Его же. Борьба украинского и белорусского народов за свою свободу (XIII в. – 1943 г.) // Вестник Академии наук СССР. – 1943. – № 9 – 10. – С. 34; Его же. Богдан Хмельницкий – великий сын украинского народа. Стенограмма публичной лекции, прочитанной в Доме ученых в Москве. – М., 1944. – 26 с. тощо. (Детальніше про вживання терміну «возз'єднання» в історичній науці СРСР у зазначений період див.: Юсова Н.М., Юсов С.Л. Проблема «приєднання» України до Росії в оцінці істориків УРСР кінця 30-х – першої половини 40-х рр. // УІЖ. – 2004. – № 5. – С. 96 – 121.

53. А РАН. – Ф. 1547. – Оп. 3. – Ед. хр. 64. – Л. 5.

54. Там же. – Л. 1.

55. Там же. – Л. 3(об.).

56. НА ПУ. – Ф. 1. – Оп. 1-а. – Од. зб. 329. – Арк. 5(зв.).

57. А РАН. – Ф. 1547. – Оп. 3. – Ед. хр. 64. – Л. 1.

58. Там же. – Л. 3(об.).

59. Там же. – Л. 6(об.).

60. Голобуцкий В.А. Страницы из моих воспоминаний... – С. 126.

61. Див., напр.: НИОР РГБ. – Ф. 521. – К. 26. – Ед. хр. 23. Мавродин В. В. Письма к Рубинштейну Н.Л. 1946 – 1951 гг. Приложение: печатный оттиск с дарственной надписью В.В. Мавродина – Рубинштейну Н.Л. На 17 лл.; СПбФА РАН. – Ф. 827 – Оп. 4. – Ед. хр. 331. Мавродин Владимир Васильевич, историк, профессор Ленинградского ун-та. Письма его к акад. Н.С. Державину. [Между 1943 – 1944 гг.]. г. Саратов. 2 п. На 4 лл.

62. А РАН. – Ф. 1547. – Оп. 3. – Ед. хр. 64. – Л. 1.

63. Там же. – Л. 4, 6(об.).

64. Там же. – Л. 6(об.).

65. Там же. – Л. 4.

66. ЦГА СПб. – Ф. 7240. – Оп. 12. – Ед. хр. 2143. – Л. 52.

67. Там же. – Л. 64.

Листи В. Голобуцкого до В. Пичети

Лист № 1

Глубокоуважаемый Владимир Иванович¹!

Позвольте напомнить Вам о том незнакомце из Казанского университета², которому Вы оказали столь приветливый прием в конце марта с. [его] г.[ода].

С вашего любезного разрешения представляю Вам на суд свою статью³, которую я из-за жесточайшей малярии и недостатка бумаги не мог изготовить к 1 мая, как предполагал вначале. По моим расчетам статья эта не больше 2 печатных листов, хотя можно также, руководствуясь корыстными соображениями, и растянуть ее на 87 стр.

Мне кажется, некоторые положения статьи заинтересуют Вас, т. [ак] к. [ак] высказываются, насколько я осведомлен, или впервые, или в новой формулировке. Если я не ошибаюсь, прошу взять на себя труд предать статью тиснению, т.[о] е.[сть] оказать мне в этом отношении возможное содействие.

Сейчас я пишу, как автор и Вам⁴ работу «Очерк социальной истории черноморских казаков», которую намереваюсь осенью, если позволит здоровье, представить Вам для разбора в качестве докторской диссертации⁵.

Пожалуйста, сообщите мне хотя бы в нескольких словах, ваше мнение о статье. Буду ожидать ответа с нетерпением.

Желаю Вам доброго здоровья.

1/VI 44

Вл.[адимир] Голобуцкий⁶

г. Казань⁷

ул. Красная Позиция,

д. 6, кв. 49

Голобуцкому Владимиру Алексеевичу

А РАН. – Ф. 1547. – Оп. 3. – Ед. хр. 64. Голобуцкий Владимир Алексеевич, д. и. н. 8 писем из Казани. 1 июня 1944 – 30 апреля 1947 г. На 10 лл – Л. 1.–1 (об.).

Лист № 2

Глубокоуважаемый Владимир Иванович!

Простите меня за то, что я бесцеремонно утруждаю Вас своими посланиями. Беспокоит меня судьба моей статьи «Запорожская серома»⁸, которую я выслал в ваш адрес 5 июня. Затерялась-ли она, или же Вам недосуг просмотреть ее?

Кроме того, очень прошу Вас дать мне ответ, как и где можно разыскать Вашу работу по истории Польши⁹. Я и многие другие очень интересуются ею, но, увы, в Казани не достать.

Буду очень благодарен Вам, если пожертвуете мне несколько минут и напишите несколько строк.

С глубоким уваж.[ением]
Вл. [адимир] Голобуцкий

1/ VIII 44

г. Казань

ул. Красная Позиция,

6, кв. 49

или

г. Казань,

Чернышевского, 18 университет,

Владимиру Алексеевичу Голобуцкому.

А РАН. – Ф. 1547. – Оп. 3. – Ед. хр. 64. Голобуцкий Владимир Алексеевич, д. и. н. 8 писем из Казани. 1 июня 1944 – 30 апреля 1947 г. На 10 лл. – Л. 2.

Лист № 3

Глубокоуважаемый Владимир Иванович!

Осмеливаюсь побеспокоить Вас одним вопросом: в каком положении моя статья «Запорожская серома», которую предполагалось передать для напечатания в Институте истории¹⁰? Можно ли надеяться, что она будет напечатана и когда именно? Как автора, который еще не появлялся в большой прессе, меня это, разумеется, весьма интересует. Помня ваше радушие и приветливость, я надеюсь, что Вы не откажете написать мне несколько слов по сему предмету.

Сейчас я составляю, как говорил Вам прошлой зимой, рабо-

ту по истории Черноморского казачества¹¹. Образы запорожцев и их эпигонов – черноморцев – по-прежнему волнуют меня. Я хочу дать исследования по истории социальной эволюции черноморского казачества, отталкиваясь, как это должно быть, от Запорожской Сечи¹². История Черноморского казачества – это один вариант истории Запорожской Сечи, протекавший в особых условиях. Другой – это история Задунайской Сечи¹³.

У меня есть кое-что, к сожалению очень немного, свежее из истории задунайцев: десятка-полтора протоколов допроса задунайских казаков, датированных началом XIX в. можно освежить и исправить ряд положений Кондратовича¹⁴ и Рябинина-Скляревского¹⁵. Есть у меня ряд положений, которые я опускаю в работе, но о которых хочу устно поговорить с Вами, с лицом, чей интерес к истории казачества, вернее к истории Украины вообще, и разносторонность общеизвестны. В данном случае я имею ввиду, что общее представления о запорожце, которое можно составить на основе произведений Шевченка, а также интерес Шевченка к Черноморцам, выразившейся в его дружеских связях с Яковом Тер. Кухаренко¹⁶. Новых данных я не приведу. Их, вообще говоря, нет. Я прожил четыре года в Краснодаре¹⁷, проявил большую энергию по розыску материалов и убедился, что они сгорели. Но меня занимает сопоставление моих представлений о запорожцах и черноморцах с представлениями Шевченка.

Если малярия не измучает меня вконец, думаю закончить работу весной, и тогда буду просить Вас утрудить себя ознакомлением с ней.

Желаю Вам доброго здоровья.

27/ I 45 г.

Вл.[адимир] Голобуцкий,

Казань,

ул. Чернышевского, 18, кв. 36

Владимиру Алексеевичу Голобуцкому.

P.S. Не известен-ли Вам адрес Вл. Ив. Яцевича¹⁸ ?

А РАН. – Ф. 1547. – Оп. 3. – Ед. хр. 64. Голобуцкий Владимир Алексеевич, д. и. н. 8 писем из Казани. 1 июня 1944 – 30 апреля 1947 г. На 10 лл. – Л. 3. – 3(об.).

Лист № 4

Глубокоуважаемый Владимир Иванович !

Мой добрый знакомый Валентин Дмитриевич Отамановский¹⁹ зайдет к Вам за моей работой («Черноморское казачество», 2 полутома). Передайте ее ему. Ее нужно переслать в Ленинград, т. [ак] к. [ак] там не хватает одного экземпляра. Вас же, добрейший Владимир Иванович, я попрошу сохранять ко мне свое благоволение и, если у меня будет крайняя нужда в вашем совете, откликнуться своей поддержкой.

Искренний привет и пожелания здоровья.

Вл. [адимир] Голобуцкий 29/ IX [1945]

А РАН. – Ф. 1547. – Оп. 3. – Ед. хр. 64. Голобуцкий Владимир Алексеевич, д. и. н. 8 писем из Казани. 1 июня 1944 – 30 апреля 1947 г. На 10 лл. – Л. 4.

Лист № 5.

23 / X 45 г.

Глубокоуважаемый Владимир Иванович !

На днях я прочитал работу Н. С. Державина²⁰ «Происхожд.[ение] русск.[ого] народа»²¹, которая, как и его доклад в Ак.[адемии] Н.[аук] зимой 1940 г.²² (я был на нем случайно), произвел на меня весьма дурное впечатление. Это – страшное сочинение. А сегодня я открыл «Вопросы истории»²³ и прочел вашу рецензию²⁴. С величайшем наслаждением я следил за тем, как артистически Вы «препарировали» Державина, фактически выбросив его работу, скажем деликатно, в корзину под столом. Под впечатлением вашей рецензии прошу принять сердечную благодарность за удовольствие, которое Вы мне доставили.

Доцент Вл. [адимир] Голобуцкий.

А РАН. – Ф. 1547. – Оп. 3. – Ед. хр. 64. Голобуцкий Владимир Алексеевич, д. и. н. 8 писем из Казани. 1 июня 1944 – 30 апреля 1947 г. На 10 лл. – Л. 5.

Лист № 6.

Глубокоуважаемый Владимир Иванович !

Летом, присутствуя на совещании историков в Москве, я лишен был удовольствия посетить Вас, т. [ак] к. [ак] Вы срочно

уезжали в Молдавию. Я намеревался просить Вас разобрать мою докторскую диссертацию «Черноморское казачество (Очерк социальной истории)». Та величайшая приветливость, с которой Вы отнеслись ко мне в феврале прошлого года, когда я посетил Вас впервые, внушила мне смелость думать, что Вы не откажетесь утрудить себя прочтением моей работы. По совету Влад.[имира] Вас.[ильевича] Мавродина²⁵ я решил представить работу в Ленинградск[ий] университет²⁶ и выслал туда 2 экземпляра. Третий был передан Борису Дмитр.[иевичу] Грекову²⁷ для предварительного ознакомления. Сегодня я получил от Бор.[иса] Дм.[итриевича] письмо, в котором он сообщил о своем, к моему удовольствию, благоприятном впечатлении и выразил надежду в полном успехе моего начинания.

Покорнейше прошу Вас принять от меня работу, разобрать ее и направить отзыв в Ленинградски[й] Ун-[иверсите]т. Экземпляр работы Вам передадут от имени Бориса Дмитриевича. Я давно доставил бы его Вам, но у меня всего три удобочитаемых комплекта, причем самый ясный оттиск (на машинке) у Бор.[иса] Дм.[итриевича]. Плохой оттиск я не осмелился Вам представить.

Прошу Вас учесть то, что работа заканчивалась в обстановке войны, в эвакуации, в условиях драматических поистине. Поэтому в ней есть дефекты и технического порядка. Это последнее побуждает меня просить Вас быть снисходительным к второстепенным погрешностям.

Нечего и говорить, с каким нетерпением я буду ожидать вашего суждения. Если Вы удостоите меня ответом, я буду очень и очень обрадован.

Желаю Вам доброго здоровья.

21/ XII 45.

Преданный Вам В. Голобуцкий

г. Казань,

ул. Чернышевский, 18, кв. 36

Владимиру

Алексеевичу Голобуцкому

А РАН. – Ф. 1547. – Оп. 3. – Ед. хр. 64. Голобуцкий Владимир

Алексеевич, д. и. н. 8 писем из Казани. 1 июня 1944 – 30 апреля 1947 г. На 10 лл. – Л. 6 – 6а(об.).

Лист № 7.

Глубокоуважаемый Владимир Иванович !

Прошу Вас принять от меня душевное поздравление по случаю избрания вас действительным членом Академии Наук СССР²⁸. Желаю Вам долгие и долгие годы работать на благо любимой нами науки.

Ваш почитатель Вл.[адимир] Голобуцкий

1/ XII 46 г.

А РАН. – Ф. 1547. – Оп. 3. – Ед. хр. 64. Голобуцкий Владимир Алексеевич, д. и. н. 8 писем из Казани. 1 июня 1944 – 30 апреля 1947 г. На 10 лл. – Л. 7.

Лист № 8.

Глубокоуважаемый Владимир Иванович !

Осмеливаюсь беспокоить Вас, зная вашу доброжелательность и доброту.

Ровно два года назад я закончил докторскую диссертацию «Черноморское казачество (Очерк социальной истории)» и лишь 28 января этого года она была защищена мной в Ленинградском университете, а 17 февраля решение историч.[еского] ф-[акульте]та было утверждено Советом Университета. Дело о моих запорожцах, как видите, везли на волах. Теперь, как сообщает Валентин Дмитриевич Отамановский, приехавший в Москву, оно пришло на Рождественку 11²⁹ и готовится погрузиться в министерскую пучину.

Легко представить, как измучен я этой медлительностью.

Не кажется ли Вам, что если я и виновен (моя главная вина в том, что я решился представить работу на суд критики), то (так сказали бы присяжные) заслуживаю снисхождения в виду добрых намерений.

Не откажите, прошу Вас заинтересоваться моим делом и ускорить процедуру утверждения, дабы закончить ее к лету. Возьмите мое дело в свои сильные руки.

Моими оппонентами были Мих.[аил] Вас.[ильевич] Ключков³⁰, лично знакомый с характером архивных фактов Черноморского войска (он несколько лет работал в Кубанском архиве в Кранодаре), Вл.[адимир] Вас.[ильевич] Мавродин и Ан.[атолий] Вас.[ильевич] Предтеченский³¹.

Я был бы счастлив, если бы вы уделили мне частицу своего внимания. Не считаете ли Вы, что мне следует приехать в Москву ? Своим присутствием я облегчил-бы труд экспертов.

Но удобно-ли это ?

Желаю Вам здоровья

Глубокоуваж[ающий] Вас

Вл. [адимир] Голобуцкий

30/ IV 47.

г. Казань

ул. Чернышевского, 18, кв. 36

Владимиру Алексеевичу

Голобуцкому.

А РАН. – Ф. 1547. – Оп. 3. – Ед. хр. 64. Голобуцкий Владимир Алексеевич, д. и. н. 8 писем из Казани. 1 июня 1944 – 30 апреля 1947 г. На 10 лл. – Л. 8-8а.

1. Пічета Володимир Іванович (1878 – 1947) – фахівець з проблем середньовічної історії східних слов'ян, історик-слов'янознавець, академік АН БРСР та АН СРСР.

2. Казанський державний університет ім. В. Ульянова-Леніна заснований у 1804 р.

3. Мається на увазі стаття «Запорізька сірома», що при публікації отримала наступну назву: Голобуцкий В. Социальные отношения в Запорожье XVIII века // Вопросы истории. – 1948. – № 9. – С. 71 – 84.

4. Так в оригіналі. Очевидно, що цей фрагмент фрази автоматично вставлений автором на початку речення. Натомість самим В. Голобуцьким він же вжитий в кінці фрази.

5. Докторська дисертація В. Голобуцького в кінцевому варіанті мала назву: «Черноморское казачество. Очерки социальной истории», а монографія – «Черноморское казачество».

6. Голобуцький В. О. (1903 – 1993) – український радянський історик, фахівець з проблем історії козаччини та економічної історії України, д. і. н., професор.

7. Казань – місто, в радянський період столиця Татарської АРСР, нині – столиця республіки Татарстан у складі Російської Федерації; засновано у II-й пол. XIII ст., в 1438 – 1552 рр. – столиця Казанського ханату.

8. Див.: Прим. 4.

9. В. Пічета насправді готував трьохтомну «Історію Польщі». В 1947 р. навіть вийшов його автореферат, чомусь, саме на II том. Проте, власне видання, так ніколи і не було видрукуване.

10. Мається на увазі Інститут історії СРСР в Москві.

11. Чорноморське козацтво – козацьке військо засноване на півдні України в 1787 р. із числа запорожців. У 90-х рр. XVIII ст. переведено на Кубань, де обороняло Кавказьку укріплену смугу від гирла р. Кубань до р. Лаба. Чорноморці в основному склалися з вихідців з України. З 1860 р. – перейменовано в Кубанське козацтво.

12. Запорозька Січ – військово-політична організація українського козацтва в XVI – XVIII ст. за Дніпровськими порогами.

13. Задунайська Січ (роки існування: 1775 – 1828) – українська військово-політична громада з автономним устроєм, що утворилася внаслідок еміграції на Дунай до турецьких володінь частини запорізьких козаків.

14. Кондратович (Ф.) – один із псевдонімів видатного українського етнолога, археолога і фольклориста Федіра Кіндратовича Вовка (1847 – 1918).

15. Рябінін-Скляревський Олександр Олександрович (1878 – 1937) – політичний і військовий діяч, учасник російсько-японської, I-ї Світової війни та українських визвольних змагань; генерал-майор, історик-архівіст.

16. Кухаренко Яків Герасимович (1800 – 1862) – український письменник, етнограф, наказний отаман Чорноморського козацького війська.

17. Краснодар (до 1920 р. Єкатеринодар) – місто, центр однойменного краю РФ; засновано – 1793 р. Столиця Чорноморського, а згодом – Кубанського козацького війська.

18. Здогадно, що мова йде про одного з колег-істориків.
19. Отамановський Валентин Дмитрович (1893 – 1964) – український громадський діяч, учасник визвольних змагань 1917 – 1921 рр., історик-краєзнавець, дослідник історії права, історії медицини, д. і. н., професор.
20. Державін Микола Севастьянович (1877 – 1953) – відомий радянський вчений-слов'янознавець, академік АН СРСР, фахівець з історії південних слов'ян, етногенетик-маррист.
21. Див.: Державин Н.С. Происхождение русского народа – великорусского, украинского, белорусского. – М., 1944. – 127 с.
22. Доповідь М. Державіна була заслухана 26 березня 1940 р. під час вечірнього засідання березневої сесії Відділення історії і філософії АН СРСР.
23. «Вопросы истории» – фаховий академічний часопис, що видається з 1945 р. на базі Інституту історії АН СРСР.
24. Див.: Пичета В. [Рец.:] Державин Н. Происхождение русского народа – великорусского, украинского, белорусского. – М., 1944 // Вопросы истории. – 1945. – № 1. – С. 121 – 125.
25. Мавродін Володимир Васильович (1908 – 1986) – російський радянський історик, д. і. н., професор, декан історичного факультету ЛДУ, фахівець з середньовічної історії Росії та України. Опонував при обох захистах В. Голобуцького.
26. Ленінградський державний університет ім. А. Жданова заснований як Санкт-Петербурзький у 1819 р.
27. Греков Борис Дмитрович (1882 – 1953) – видатний російський та радянський вчений, організатор історичної науки в СРСР, академік АН СРСР, директор Інститутів історії та слов'янознавства, фахівець з питань давньоруської історії. Науковий керівник та консультант В. Голобуцького.
28. В. Пичета був обраний в академіки АН СРСР у 1946 г.
29. Рождественка 11 – вочевидь, адреса в Москві Міністерства освіти СРСР.
30. Клочков Михайло Васильович (1877 – 1951) – російський і радянський історик, д. і. н., професор, фахівець з історії Росії XVIII – XIX ст.

31. Предтеченський Анатолій Васильович (1893 – 1966) – російський радянський історик, д. і. н., професор, фахівець з питань історії Росії XIX ст.

Svyatoslav Yusov

**LETTERS OF V. GOLODUTSKYI TO V.PICHETA AS A SOURCE
FOR RECONSTRUCTING THE INTELLECTUAL AND WORKDAY
BIOGRAPHY OF THE UKRAINIAN HISTORIAN**

The publication of letters of the authoritative Ukrainian researcher of Cossacks Volodymyr Golobutskyi to well-known Slavonic scholar Volodymyr Picheta is carried out. It helps to reconstruct the important details of their personal contacts. The material, introduced into scientific application, will serve for work on preparing the high-grade intellectual biography of the Ukrainian historian and will become one more component when studying history of daily occurrence.